

УДК 343.8/343.9

М.О. Міщенко,

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри кримінального права, процесу та криминології
Інституту кримінально-виконавчої служби

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено питання, пов'язані із визначенням поняття та змісту загальносоціального запобігання вчиненню незаконного збагачення в Україні

Ключові слова: запобігання злочинності, незаконне збагачення, запобігання незаконному збагаченню, загальносоціальне запобігання незаконному збагаченню.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Відповідальність за незаконне збагачення було запроваджено у національне кримінальне законодавство у 2011 році з метою його гармонізації з відповідними положеннями ратифікованих Верховною Радою України Кримінальної конвенції Ради Європи «Про боротьбу з корупцією» 1999 року та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року.

На думку В.Н. Кубальського, встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення у вигляді спеціальної статті фактично являє собою останній елемент контролюючого характеру в механізмі кримінально-правової протидії корупції, який спрямований на забезпечення невідворотності відповідальності за всі злочинні форми корупційного (незаконного) збагачення [1, с. 147]. Це твердження є цілком закономірним, адже як і будь-який з проявів ко-

рупції, незаконне збагачення потребує відповідної суворої реакції держави, в тій же мірі, як це стосується й усіх інших корупційних злочинів. Наявність чіткого визначення у законі підстав притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення вже саме по собі стало важливим підґрунтям у питаннях запобігання вчиненню цього суспільно небезпечного діяння.

Аналіз кількісних показників щодо зареєстрованих органами внутрішніх справ випадків вчинення незаконного збагачення в Україні за останні три роки — з 2013 по 2016, свідчить, з одного боку, про невисокий ступінь поширення цього суспільно небезпечного діяння.

Так, у 2013 році було зареєстровано 4 випадки вчинення незаконного збагачення, у 2014 — 6, а 2015 — 4. За минулий рік кількість таких кримінальних правопорушень зросла вже до 14, тобто більш ніж у два рази, а вже з січня по травень 2017 року було обліковано 11 випадків вчинення

незаконного збагачення [2]. Отже, загальна кількість випадків вчинення незаконного збагачення протягом аналізованого періоду не набула критичної маси, разом із цим, вона є стабільною і це не дає жодних дійсних підстав для послаблення заходів щодо боротьби з цим видом злочину.

Про реальні масштаби вчинення незаконного збагачення на теренах нашої держави можна лише здогадуватись, адже рівень латентності усіх службових злочинів, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди завжди був і залишається доволі високим. Ускладнює ситуацію й те, що на практиці значна частина пересічних громадян у цьому питанні обирає доволі пасивну, а інколи й соціально шкідливу позицію. Зокрема, 42% із загальної кількості респондентів, опитаних у соціологічному дослідженні вважають, що повідомляти про факт корупції до відповідних органів не варто — на думку одних, від цього нічого не зміниться, інші ж бояться наслідків такого викриття [3, с. 26].

Враховуючи все вищезазначене, дослідження загальних аспектів попередження вчинення незаконного збагачення набуває особливої актуальності, адже для оптимізації цього процесу не достатньо лише розробити окремі розрізнені заходи, вони повинні складати узгоджену систему. При цьому треба також враховувати причини та умови незаконного збагачення, його кількісно-якісні показники, особу злочинця, який вчиняє такі злочини, віктимологічні фактори.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми. У різний час пошукам наукових підходів щодо запобігання проявам корупції присвятили свої праці такі вчені як М.Г. Вербенський, Л.В. Багрій-Шахматов, І.П. Голосніченко, О.О. Дудоров,

А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, М.І. Камлик, В.К. Колпаков, О.М. Литвак, М.І. Мельник, О.В. Терещук, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур, С.А. Шалгунова та ін. Разом із цим, незаконне збагачення порівняно нещодавно було криміналізовано і наразі відсутні комплексні кримінологічні дослідження щодо запобігання цьому виду злочину.

Мета статті полягає у визначенні сутності та змісту загальносоціального запобігання незаконному збагаченню в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Перш ніж безпосередньо розглядати сутність та зміст загальносоціального запобігання незаконному збагаченню, слід з'ясувати, що варто розуміти під поняттям «загальносоціальне запобігання злочинності».

В.В. Голіна цілком закономірно визначив, що загальносоціальним запобіганням злочинності є комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності [4, с. 246].

Т.В. Корнякова ґрунтовно не визначила зміст поняття «загальносоціальне запобігання злочинності», однак автор відносила до загальних заходів запобігання і протидії злочинності такі заходи, які направлені на вирішення політичних, соціально-економічних, духовних, моральних та етичних проблем [5, с. 90].

На думку О.Є. Михайлова, загально-соціальне попередження злочинності пов'язане з найбільш значимими і довгостроковими видами соціальної діяльності, заходами розвитку економіки, забезпечення прав, свобод, законних інтересів громадян,

підтримки культури і моральності, зміцнення законності, соціального захисту населення [6, с. 220].

На базі досліджених позицій щодо загальносоціального запобігання злочинності вважаю, що загальносоціальне запобігання незаконному збагаченню — це комплекс заходів у всіх провідних сферах суспільного життя, спрямованих на розвиток та вдосконалення суспільних відносин і разом з тим виявлення, усунення та нейтралізацію детермінантів вчинення цього злочину в Україні.

Слід звернути увагу на те, що загальносоціальне запобігання незаконному збагаченню має багато спільних рис із таким рівнем запобігання стосовно більшості корупційних злочинів.

Загальносоціальне запобігання незаконному збагаченню є важливим аспектом соціальної політики і повинно ґрунтуватися на тих реформах, які останнім часом активно впроваджуються у суспільстві на шляху до розбудови демократії й безпосередньо спрямовані на боротьбу з корупцією. У цьому контексті варто розглянути положення окремих базових нормативно-правових актів, які передбачають проведення таких реформ.

Зокрема, Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014—2017 роки» від 14 жовтня 2014 року, містить окремий розділ «Запобігання корупції», де визначено, що запобігання корупції у представницьких органах влади має здійснюватися шляхом створення прозорих засад фінансування проведення виборів, діяльності політичних партій, усунення корупціогенних ризиків у діяльності виборних органів, посилення громадського контролю за їх діяльністю.

У тексті затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року Стратегії сталого розвитку «Україна—2020», одним із першочергових завдань визначено реалізацію антикорупційної реформи, а також невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність.

При визначенні складових запобігання більшості корупційним злочинам, у тому числі й незаконному збагаченню, не усі науковці виявлять схожість поглядів. Зокрема, можна виділити декілька підходів щодо вирішення зазначеного питання.

Так, О. Банчук, аналізуючи питання щодо запобігання корупційним діянням у органах місцевого самоврядування, визначає окремі види заходів щодо здійснення запобіжної діяльності, не групуючи їх за напрямками та не індивідуалізуючи залежно від того, про який корупційний злочин чи проступок йдеться.

Зазначений автор вважає, що запобігання корупційним діянням у названій сфері може здійснюватися, зокрема, за умови високого рівня поінформованості приватних осіб щодо діяльності органів влади; доступу до органів місцевого самоврядування; встановлення розумних термінів «обслуговування» приватних осіб»; наявності рівня внутрішнього контролю та ефективності службових розслідувань; спрощення процедури надання адміністративних послуг та їх прозорості; встановлення правил поведінки з приватними особами та ін. [7, с. 45-65].

Вважаю, що з огляду на значну кількість корупційних злочинів, при вирішенні питань, пов'язаних із загальносоціальним запобіганням їх вчиненню, все

ж варто дотримуватися індивідуалізованого підходу, а саме, необхідно обирати конкретні заходи залежно від того, яке суспільно небезпечне діяння вчиняється і які об'єктивні та суб'єктивні ознаки притаманні його складу.

Також існують наукові позиції, згідно з якими запобігання злочинності пропонують здійснювати за окремими напрямками, при цьому кожен із них повинен включати в себе конкретні заходи. Для прикладу, Е.С. Молдован виділяє сім напрямків запобігання та протидії корупції на державній службі — адаптаційний, забезпечення прозорості та гласності, каральний, організаційно-управлінський, правовий, превентивний та соціально-економічний. Із них, найбільшу кількість заходів, на думку автора, має містити організаційно-управлінський [8].

Важливою складовою загальносоціального запобігання незаконному збагаченню є активна протидія вчиненню цього корупційного злочину з боку громадськості — як окремих громадян, так і їх об'єднань, представників засобів масової інформації.

На сьогоднішній день переважна частина пересічних українців, на жаль, займає позицію мовчазного потурання незаконному збагаченню. Тому для активізації протидії цьому прояву корупції потрібно докласти значних зусиль для підтримання у суспільстві атмосфери загального осуду протиза-

конної діяльності корупціонерів.

Слід поступово викорінювати із людської свідомості шкідливі думки про те, що більшість проявів корупції не становить суспільної небезпеки, що матеріальна «подяка» за здавалося б просте виконання уповноваженою особою своїх службових обов'язків, за відсутності фактичного вимагання, є звичним явищем, а не злочином.

Висновки. Отже, загальносоціальне запобігання незаконному збагаченню являє собою комплекс заходів у всіх провідних сферах суспільного життя, спрямованих на розвиток та вдосконалення суспільних відносин і разом з тим виявлення, усунення та нейтралізацію детермінантів вчинення цього злочину в Україні.

Його слід розподіляти за напрямками у залежності від суб'єктів, які відповідальні за реалізацію того чи іншого заходу, а також з урахуванням особливостей сфери суспільного життя, у якій його буде реалізовано.

На даний час вже зроблено важливі кроки для запобігання незаконному збагаченню, зокрема, для цього створено достатнє законодавче підґрунтя, однак активізувати цей процес можна лише спільними зусиллями уповноважених органів держави і громадськості, а також за рахунок викорінення основних соціально-економічних причин та умов злочинності у нашій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кубальський В.Н. Незаконне збагачення: аналіз новели кримінального законодавства / В.Н. Кубальський // Юридичний вісник — № 3 (28). — Одеса: Одеська юридична академія, 2013. — С. 146-150.
2. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2013–2016 рр. // Статистична інформація Генеральної Прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 18.06.2017).
3. Василевич В.В. Тенденції корупційної злочинності в Україні / В.В. Василевич // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.) / [ред. кол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. — Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. — С. 25-28.

4. Голіна В.В., Головкін Б.М. Криминологія: Загальна та Особлива частини. Підручник/ В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська, О.В. Лисодед та ін.; за ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкіна. — Х.: Право, 2014 — 513 с.
5. Криминологія: курс лекцій / Т.В. Корнякова, Н.С. Юзікова; за ред. проф. Т.В. Корнякової. — Д. : ЛІРА, 2014. — 244 с.
6. Криминологія. Навчальний посібник / О.Є. Михайлов, А.В. Горбань, В.В. Міщук. — К.: Знання, 2012. — 565 с.
7. Банчук О. Запобігання і протидія корупції в органах місцевого самоврядування. Практичний посібник / [Банчук Олександр]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні — DESPRO». — К. : ТОВ «Софія-А», — 2012. — 88 с.
8. Молдова Е.С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект // Е.С. Молдован. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf> (дата звернення: 18.06.2017).

Мищенко М.А.

Общесоциальное предотвращение совершению незаконного обогащения в Украине.

Аннотация. В статье исследуются вопросы, связанные с определением понятия и сущности общесоциального предотвращения совершению незаконного обогащения в Украине.

Ключевые слова: предотвращение преступности, незаконное обогащение, предотвращение незаконному обогащению, общесоциальное предотвращение незаконному обогащению.

М. Mishchenko

General social prevention of the feasance of the illegal enriching in Ukraine.

Summary. The article are investigated the questions related to the decision of a concept and essence general social prevention of the feasance of the illegal enriching in Ukraine.

Keywords: prevention of prevention of criminality, illegal enriching, prevention of the illegal enriching, in general lines social prevention of the illegal enriching.

